

સમયની સાથે સાથે

અમારા એક મિત્ર. એકદમ બેફિકર. ટ્રેનનો સમય થવા આવ્યો હોય પણ એમને કશો રઘવાટ નહીં. હજુ તો ક્યાંક નિરાંતે બેસીને ચા પીતા હોય. પછી દોડવાનું થાય. ઊપડતી ટ્રેન પકડી પાડે. સદ્ભાગ્યે આપણે ત્યાં ટ્રેનો સમયસર હોતી નથી – જે દિવસે ટ્રેન સમયસર હોય એ દિવસે અમારા મિત્ર અચૂક ચૂકી જાય. એટલે જ અમારા એક બીજા મિત્ર એના પર ખિજાય કેમકે એ પોતે તો વળી દોઢ કલાક પહેલાં સ્ટેશને પહોંચી જનારા...

સમયની સાથેસાથે રહેવું આપણા માટે કેવું તો મુશ્કેલ હોય છે! સમયની પાબંદી આપણને અણગમતી હોય છે, અકળાવનારી હોય છે. રોજિંદા જીવનની ઘટમાળમાં આપણે યાંત્રિક રીતે સમયને વશ થતા હોઈએ છીએ. નોકરી-વ્યવસાય માટે બસ-ટ્રેનમાં આવજા કરનારાને જુઓ અને નોકરી કરતી ગૃહિણીઓની દશા જુઓ. મિનિટેમિનિટની પાછળ એમને હાંફતાંહાંફતાં દોડવું પડતું હોય છે, ક્યારેક ઘસડાવું પડતું હોય છે. સમયની સાથે રહેવાનો એમને કોઈ આનંદ હોતો નથી. એટલે રજાને દિવસે એ સમયને હડસેલી દે છે, જાણે કે

ઊતરડીને ફેંકી દે છે. તમે સાવ નવરા હો, કશું જ કામ ન હોય એ દિવસે જો આ દોડાદોડી કરનારનો તમાશો જુઓ તો તમને રમૂજ થવાની ને એ સાથે મનમાં અનુકંપા પણ જાગવાની. તમને થાય કે, ઓહ, સમય કેટલો નિર્દય છે!

પણ સમય બીજી રીતે પણ નિર્દય બની શકે છે. કેટલાંક કામ આપણે ઠેલતા હોઈએ છીએ – અત્યારે નહીં, હવે સાંજે; આજે જરાક મૂડ નથી, હવે કાલે કે પરમ દિવસે. પરમ દિવસે વળી ઓચિંતું જ કંઈ રોકાણ કે વિઘ્ન આવી ગયું ને આપણે એ દિવસ પણ ચૂકી જવાના. દાખલા તરીકે, ‘લો, બીલ ભરવાની તારીખ તો ગઈ!’ ‘આવેલો’ સમય નહીં, પણ ‘આવનારો’ સમય જ આપણને મોકળાશવાળો લાગવાનો – ‘સાંજે જરાક મૂડ આવશે, કામ સારું થશે.’ કે પછી, ‘કાલે નિરાંત જ છે ને, ને હજુ તો આખા ત્રણ દિવસ બાકી છે.’ પણ એ ત્રણે દિવસ એવા હાથતાળી દઈ જવાના!

આ બધું પાછા આપણે જાણીએ જ છીએ. આપણને શરૂઆતથી શીખવવામાં આવે છે. આપણી કેટલી બધી કહેવતો આપણને કહે છે કે, કાલે કરવાનું આજે કર ને આજે કરવાનું અબઘડી કર. છતાં આપણે સમયને ગાંઠતા નથી ને સમય આપણને એક હડસેલો મારીને આગળ ચાલે છે. એ પછી એ ધક્કો મારે છે; ને પછી સાવ નિર્દય રીતે આપણને એવા ધક્કેલી દે છે કે ત્યાંથી પાછા રસ્તે ચડી શકાતું નથી.

આપણે કેવળ ભૌતિક રીતે નહીં, માનસિક રીતે પણ સમયની સાથેસાથે રહેતા નથી. દરેકે પોતાના ક્ષેત્રમાં સદૈ સજ્જ – up dated રહેવાનું હોય છે. જ્ઞાન અને જાણકારી એટલાં ઝડપથી વધતાં રહે છે કે થોડુંક ચૂક્યા કે આપણે પાછળ રહી જવાના. પછી આપણે ડોક્ટર હોઈએ કે વ્યવસાયી હોઈએ કે શિક્ષક હોઈએ. પોતાના કામમાં પકડ આવી ગયા પછી, રીઠા થઈ ગયા પછી, નવું જાણવાનું, નવું વાંચવાનું કેટલાક માણસો છોડી દે

છે. જૂની મૂડી પર વેપલો ચલાવે રાખે છે. વરિષ્ઠપણાને વટાવ્યે રાખે છે. પછી જક્કી થઈ જાય છે, એમને પોતાનો કક્કો ખરો કરવાની ટેવ પડી જાય છે. એ લોકો પકવ નહીં પણ જરઠ થવા લાગે છે. સમય એમને એક જગાએ ખોડી દઈને આગળ ચાલે છે - પોતાની સાથે લઈ જતો નથી.

સમયની ધરી તો વર્તમાન છે - એને યોગ્ય રીતે સામ્રત, આ ક્ષણની, કહેવામાં આવે છે. પણ આપણામાંના ઘણાખરા વર્તમાનની ધરીએ રહેતા નથી. કાં તો એ ભૂતકાળ તરફ સરે છે, કાં તો ભવિષ્યના સ્વપ્નમાં સરે છે. ભૂતકાળ, જેને આપણે ભવ્ય વારસો કહીએ, એ તો વર્તમાનમાં આપણી સાથે સઘન રહીને અને સમરસ થઈને ચાલતો જ હોય છે. ભૂતકાળને ખરજવાની જેમ ખંજવાળવાનો હોતો નથી. એવા લોકો out dated - કાલબાહ્ય - બની રહેતા હોય છે. વર્તમાન એમને હંમેશા ઊતરતો, અધૂરો, ટીકાપાત્ર લાગે છે. 'અરે, અમારા દિવસોમાં તો...' એ એમનું રટણ હોય છે. પછી આ વારંવારનું રટણ એ પારાયણ બની જાય છે.

જેવી ભૂતકાળપરસ્તી હોય છે ને, એવી જ વળી ભવિષ્યપરસ્તી હોય છે! એ લોકો પણ વર્તમાનની ધરી છોડી દે છે. આપણા શેખચલ્લીજી એનું ઉત્તમ ને રસપ્રદ ઉદાહરણ છે - તુક્કાબાજ, તરંગી, ભ્રાન્ત આશાવાદી એવા શેખચલ્લીઓનો પાર નથી. ભવિષ્ય તરફ તર્કપૂર્વક, સજ્જતાથી જવાનું હોય છે; વર્તમાનની ધરી છોડ્યા વિના જવાનું હોય છે. ભવિષ્યવેત્તાઓ, કહેવાતા જ્યોતિષીઓનો રાફડો ફાટ્યો છે તે આવા લોલુપ આશાવાદીઓને લીધે; ખરેખર તો એ નિરાશાવાદીઓ છે, નિષ્ફળ છે માટે જ એમને ભવિષ્યમાં આશા છે, અશક્ય ફળની અપેક્ષા હોય છે એમને. વર્તમાનનું વહેણ છોડીને એ લોકો ભવિષ્યના મૃગજળ પાછળ ધસે છે. પણી છોડીને રણમાં દોડી જનારને આપણને શું કહીશું?

સમયની સાથે સાથે

એટલે સમય ખરેખર બળવાન છે. એ બળવાન પણ છે ને કંઈક શરારતી, અળવીતરો પણ છે. તમને નડે ય ખરો, કનડે-પજવે ય ખરો, તમારી મશ્કરી કરે. એનો લય ચૂકો તો તમને ઘડીકમાં બેવકૂફ બનાવી દે. સમયની સાથે દોસ્તી કરવી પડે – એને માલિક પણ નથી ગણવાનો, ને તમારો ગુલામ તો એ છે જ નહીં. સામૂહિક નૃત્યમાં સમય તાલનું રીધમનું કામ કરે છે. આપણાં પગલાં, આપણાં સ્ટેપ્સ અનાયાસ જ એને અનુસરશે. એનો જ આનંદ હોય છે – સમયની સાથેસાથે રહેવાનો.

૨૫.૭.૨૦૦૮